

TERİM SORUNU VE EĞİTİM ÖĞRETİMDE TERİMLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Salim PİLAV

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kastamonu.

Özet

Bir dilin genel kelimelerden ayrılan, o dil içinde çeşitli meslek, sanat ve bilim dallarıyla ilgili kavramları karşılayan terimler, eğitim ve öğretimde oldukça önemli bir yere sahiptir. Terimler, içinde yoğunlaştırılmış anlam yükü olan kelimelerdir. Konuların öğretimi terimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Gerek eğitim öğretimde, gerekse bilimsel araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşmak için ihtiyaç duyduğumuz ve karşılaştığımız terimlerin, sağlam yapılı ve amaçlanan bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması şarttır. Ayrıca terimlerin amaca hizmet edebilmesi için üzerinde uzlaşılan kelimeler olması gereklidir. Biz bu çalışmamızda Tanzimat döneminden günümüze kadar uzanan süreçte terimler ile ilgili yapılan çalışmaları kısaca değerlendirerek eğitim öğretimde terimlerin yerini ve önemini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Terim, terim sorunu, terim kargaşası.

THE PROBLEM OF TERM AND TERM ITS PLACE AND IMPORTANCE IN EDUCATION

Abstract

Terms that separate the general words of a language, reflects the concepts of various vocations, art and science areas in the language have an important place in education and instruction. Terms are words with condensed meaning. The teaching of subjects is done by terms. The terms which we face and need when we try to gain information not only in education and instruction but also in scientific researches have to be in firm structure and must associate the eligibility of the required knowledge. Also for the term to function for the aim they must be generally accepted. In this study, the accomplished studies in the process from the Tanzimat (Reform movement) to present was briefly mentioned and the place and importance of terms in education and instruction was specified.

Key Words: Term, matter of term, confusion of term.

Giriş

Yapıları ve anlamları bakımından bir dilin genel kelimelerinden ayrılan terimler, bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin temel göstergelerindedir. Eğitim öğretim hayatında da oldukça öneme sahip olan terimler, bir dilde bilim ve sanat dallarının bel kemiği durumundadır. Birçok alanda konular, terimlerden yola çıkılarak hedef kitleye kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Terim kelimesinin kökeni ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Terim kelimesinin kökenini dilimizdeki “ dermek” fiilinin eski şekli olan “termek” fiiline dayandıranlar vardır. Hamza Zülfikar, “Latince “son, sınır” anlamına gelen “terminus” kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan termek fiilinden –im ekiyle türetildiğini belirterek bu terimin Türk

Cumhuriyetlerinde Rusçadaki biçimiyle, “termin” olarak kullanıldığına işaret etmektedir. (Zülfikar, 1991:20) Agop Dilaçar, terim olacak kelimenin konnotasyonlardan yani yan anlamlardan kurtulmuş olması gerektiğini vurgular (Dilaçar, 1957: 64). “Derleyip toparlamak, bir araya getirmek, derli toplu kılmak” anlamlarına gelen, “termek”(dermek) fiilinden türemesi ise daha anlamlı görünmektedir.

Değişik bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının özel kelimeleri olarak tanımlanabilecek terimler, ilgili meslek mensuplarının aralarında kısa yoldan ve kolayca anlaşmalarına yarayan, anlamları dar ve sınırları olan kelimeler olarak da tarif edilebilir. Terim kelimesi eskiden “ıstılah” kelimesiyle karşılanmış, çokluk şekli olarak da “ıstılahât” kullanılmıştır. Bu kullanım ve tanımlamalarda da terimlerin bir dilin genel ve sıradan kelimelerinden farklılığının söz konusu olduğu görülür. Zira terimler, gösteren olarak tektir. Oysa kelimelerin sinonimleri (eş anlamlıları) mevcuttur. Ayrıca terimlerde anlam, sıkıştırılmış olarak bulunmaktadır.

Terimlerin eğitim öğretimde yerini ve önemini tespitte geçmeden önce genel özelliklerine ve terimlerle ilgili yapılan çalışmalara göz atmakta yarar vardır. Terimlerin genel özelliklerini Zülfikar (1991: 20-21) şu şekilde sıralamaktadır:

1. Terimler, bir bilimsel kavrama tek karşılığı bulunan kelimelerdir.
2. Terimlerin anlamları sabittir ve cümle içinde de olsa değişik anlamlarda kullanılamazlar.
3. Terimlerin bildirdiği anlam yoruma açık değildir ve karşıladıkları kavramı net, açık ve kesin bir biçimde bildirirler.
4. Terimler halkın söz varlığında yer almazlar ama halk ağzında kullanılıp da sonradan terim özelliği kazanmış kelimeler vardır.

Dilde sadeleşme çalışmalarıyla paralel olarak değerlendirebileceğimiz terimlerle ilgili yapılan çalışmaları ise şu alt başlıklar altında inceleyebiliriz:

A. Tanzimat Dönemi:

Bilindiği üzere, her alanda olduğu gibi dil ve düşünce sahasında da Tanzimat dönemi bir dönüm noktası olmuştur. İlk defa bu dönemde, dilin sadeleşmesi meselesine toplumsal bir mesele olarak bakılmış, buna bağlı olarak da terimler konusu başlı başına bir sorun olarak ele alınmıştır. Bu dönemde Batıya yönelme ve yenileşme hareketi başlayınca, dilde sadeleşme ihtiyacının tabii bir neticesi ve gereği olarak terimler konusu da gündeme gelmiştir.

Tanzimat döneminde her alanda örnek alınan ülke Fransa’dır. Fransa’da öğrenim gören Türk aydınları, dilimizin karşılaştığı problemleri ve bilim dili olma yolundaki eksiklerini görmüşler ve yeni kavramları Türkçe kelimelerle karşılayabilmek için yeni kelimeler yapma ihtiyacı duymuşlardır. Şinâsi, Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemâl gibi Osmanlı fikir adamlarıyla başlayan bu düşünce, daha sonra sürekli ve çok yönlü tartışmalara yol açmış, hatta günümüze kadar uzanmıştır.

Askerî Tıp Okulları, Galatasaray Lisesi, İstanbul Üniversitesi gibi bir kısmı başlangıçta Fransızca eğitim yapan okullardaki ders kitapları ve Batı dillerinden yapılan çeviriler, terimler konusunun başlı başına esaslı bir problem olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

“Ders kitapları ve çeşitli alanlardaki çeviriler yoluyla Batıdan dilimize giren kavramları karşılamak üzere oluşturulacak terimlerin Türkçe olmasına gayret eden Şânizâde Atâullah Efendi, Kırımlı Aziz Efendi, Hoca İshak Efendi gibi bilim adamlarının yanında, bu terimlerin olduğu gibi kabul edilmesini savunan Ali Suâvi, Şemsettin Sâmî gibi fikir adamları da vardır”(Zülfikar, 1991: 3).

Tanzimat döneminde kullanılan dilin imkânlarıyla yeni terim oluşturma konusunda Ahmet Cevdet Paşanın gayretlerinden de söz etmek gerekir. Devrinde, tarihçi, dilbilimci, hukukçu ve devlet adamı olarak tanınan Ahmet Cevdet Paşa, dil bilgisi sahasında Arapça köklerden Osmanlıca terimler yaparak Abdülmecit’e sunmak üzere “Kavâid-i Osmâniyye” adlı bir eser yazmıştır.

Gerek Tanzimat gerekse Servet-i Fünun dönemlerinde genel olarak ya Arapçadan terimler alınmış ya da Osmanlıca temelinde bir terim sistemine bağlı kalmıştır. Arapça veya Osmanlıcası bulunmayan terimler için Fransızcaya başvurulmuştur.

B. Millî Edebiyat Dönemi:

İkinci Meşrutiyet’ten sonra başlayan ve 1911–1923 yılları arasını kapsayan Millî Edebiyat Akımı döneminde, dilde millîleşme ve sadeleşme hareketine paralel olarak terimler konusu üzerinde de hassasiyetle durulmuştur. Bu dönemin karakteristik şahsiyetlerinden biri, hiç şüphesiz hikâye türünde tanınan Ömer Seyfettin’dir. Ömer Seyfettin, Türkçenin sadeleşmesi yolunda büyük bir gayret göstermesine rağmen terimleri dilin genel kelimelerinden ayırmış ve Türkçeleştirme çalışmalarının dışında tutmuştur.

Bu dönemde, ortaya koyduğu esaslarla Cumhuriyet dönemindeki dil ve terim çalışmalarına ışık tutan, bilim ve düşünce hayatımızda önemli bir yere sahip bir başka isim de Ziya Gökalp’tir. “Türkçülüğün Esasları” adlı eserinin “Lisânî Türkçülüğün Umdeleri” başlıklı bölümünde bu konuyla ilgili görüşleri özetle şöyledir: “Yeni terimler aranacağı zaman önce halk lisanına bakılacak, bulunmadığı takdirde Türkçe kurallara bağlı olarak Türkçe eklerle yeni kelimeler yapılacak. Bunlar yetmezse Arapça ve Farsçaya başvurulacak, ancak Arapça ve Farsça tamlamalardan kaçınılacaktır. Bununla birlikte bazı dönemlerin ve meslek kollarının özel durumlarını gösteren kelimelerle çeşitli teknik terimlerin yabancı dildeki karşılıkları aynen alınacaktır” (Gökalp, 1976: 130)

Millî Edebiyat döneminin terimlerle ilgili temel özelliği, Arapça, Farsça köklerden Türkçe kurallar ile yapılmış ya da Batı dillerinden bire bir aktarılmış bir terim sistemi anlayışının ağırlıkta olduğu şeklindedir. Terimlerin dilimizin kurallarına göre oluşturulması hususunda bu dönemdeki ciddi teşebbüsler, ürünlerini Cumhuriyet döneminde verecektir.

C. Cumhuriyet Dönemi:

Bu dönem, terim çalışmalarının bilinçli bir şekilde ele alındığı bir dönemdir. 1932 yılında Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla başlayan süreçte Türkçe köklerden Türkçe eklerle çok sayıda terim türetilmiştir. 1932 yılından 1980 yılına kadar uzanan zaman diliminde Türkçeleştirme programına alınan kelimelerin büyük bir bölümü terimlerden oluşmuştur.

Cumhuriyet döneminde terimlerin Türkçeleştirilmesi konusu dilin diğer kelimelerinin Türkçeleştirilmesiyle paralel yürütülmüştür. Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla birlikte ikişer yıl arayla bizzat Atatürk'ün emriyle üç kez dil kurultayı toplanmıştır. (1932-1934-1936) Birinci Türk Dil Kurultayından hemen sonra Lügat İstilah kolu kurulmuş, ikinci kurultaydan sonra ise terimlerin çokluğu ve yaygınlığı düşünülerek terim (istilah) kolu, sözlük (lügat) kolundan ayrılmıştır. Derlenen yabancı terimler, Türkçe karşılıklarının bulunması için uzmanlara, öğretmenlere ve ilim adamlarına gönderilmiştir.

“1936’da toplanan üçüncü Türk Dil Kurultayından sonra terim devriminde başlıca iki ilke ortaya atılmıştır. İlk ve ortaokulların ders programlarındaki terimleri Türkçeleştirmedeki amaç, Türk çocuklarının dersleri kolaylıkla anlayıp öğrenmesidir. Bunun için;

- a) Köklü kültür dünyasında ortak olan “elektrik, dinamo, metre, gram” gibi terimleri olduğu gibi almak,
- b) Bunların dışındaki terimlerin elden geldiğince, Türk çocuğunun kolayca anlaması için, Türkçenin köklerinden yine Türkçe eklerle türetilmesini sağlamak” (Hatiboğlu, 1988: 196).

Bunun sonucunda çeşitli bilim dallarıyla ilgili olarak hazırlanan terimler, Türk Dili (Belleten) dergisinin 1937 tarihli sayısında yayımlanmıştır. 1941’de Türkçe Terimler Cep Kılavuzu, 1963’te de Ortaöğretim terimler Kılavuzu çıkarılmıştır.

Tanzimat’tan günümüze kadar uzanan zaman dilimi içinde terimler konusunda ortaya konulan görüşleri ve başlıca yaklaşımları üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

1. Arapçaya dayalı terim oluşturma anlayışını benimseyip savunanlar. Bunlar dilde tabîi tekâmülü kabul edenlerdir.
2. Batıya yönelişimizle birlikte Fransızca başta olmak üzere Batı dillerinden terim almayı uygun görenler.
3. İkinci Meşrutiyet’ten sonra Türkçülük ve Milliyetçilik akımlarının etkisiyle Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim oluşturmaya benimseyip savunanlar.

Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim oluşturma anlayışı Cumhuriyetten sonra büyük bir hızla genişleyip yaygınlaşmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, aceleciliğin getirmiş olduğu özensizlikle bir yığın yanlışlara da yol açılmıştır. Bunların başında terim olan kelime ile belirtilmek istenen kavram arasında dil- düşünce ilişkisi ve anlam bağı kurulamamış olması gelmektedir. Bu yapılmadığı için de terimler öğrenmeyi kolaylaştırmak yerine zorlaştırmıştır.

Terimler konusunda özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmaların acelecilikten ve yeterince titizlik gösterilmemesinden dolayı çok yanlış neticelere bizleri sürüklediği söylenebilir. Neticede kavramları karşılamakta oldukça güçlük çeken birtakım terimlerin bu yanlış adımlar sonucu ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Timurtaş (1966: 208) , terimler konusunda özellikle Cumhuriyet devrini kastederek bugüne kadar çok yanlış adımların atıldığına dikkat çekerek işin aceleye getirilmesi neticesinde, herkesin anlayabileceği Türkçe terimler yerine, ek ve kök bakımından yanlış,

kavramları karşılamak bakımından da sakat terimler ortaya konduğunu, terimler konusunda atılan en yanlış ve tehlikeli adımın ise bunları okul vasıtasıyla dile sokma teşebbüsü olduğunu vurgular. Timurtaş, istikrar bulmamış, dilin kaidelerine aykırı olarak türetilmiş, ek ve kök bakımından çoğu zaman yanlış olan ve kavramları tam karşılamayan bu gibi uydurma kelime ve terimlerin zorla okul kitaplarında kullanılması, nesiller arasına uçurumlar koyduğu gibi, yeni neslin kültür bakımından da zayıf yetişmesi sonucunu da doğurdu, değerlendirmesini yapar.

Faruk Kadri Timurtaş (1966: 209), dilin özleştirilmesi ve terimler meselesindeki belli başlı hareket ve prensip yanlışlarını şöyle sıralayabiliriz diyerek şu maddeleri ortaya koyar:

1. Dilimizde yüzyıllarca kullanılan ve halka mûnis gelen, üstelik karşılığı da olmayan yabancı asıllı kelimeler atılıp, yerlerine uydurma ve yanlış kelimeler konulmuştur.
2. Yeni kelime ve terim yapılırken ek ve köklerin anlam fonksiyonuna dikkat edilmemiş, eklerin vazife ve yerleri göz önünde tutulmamıştır. Böylece mesela fiil köküne gelmesi gereken ek, isme getirilmiştir. (Bu fonksiyon değişikliği çorabın eldiven olarak kullanılmasına benzer.)
3. Yeni kelime ve terim teşkilinde, yalnızca Türkiye Türkçesindeki işlek ve az işlek ek ve kökler kullanılacakken; canlı ve ölü bütün Türk lehçe, ağız ve yazı dillerinden ek ve kök alınmıştır. (Ancak Altıncı Türk Dil Kurultayından sonra, Türkiye Türkçesini esas alma prensibi kabul edildi.) Türkiye Türkçesinde de İstanbul ağzına uymak ve ancak gerektiğinde Anadolu'da müşterek ve umumî olarak kullanılan kelimeleri almak gerekirken, böyle yapılmayıp bazen sadece bir köyün kullandığı kelime alınmıştır.
4. Terimler yapılırken, lügât (sözlük) manası karşılığı esas alınıp mefhum (kavram) karşılığı ihmal edilmiştir.
5. Kelime ve terimler meydana getirilirken bazen Avrupa dillerindeki kelimelere ses ve şekil bakımından benzer sözler uydurulmuştur.
6. Türkçenin hiçbir şivesinde mevcut olmayan ekler ortaya çıkarılmıştır.
7. Terimler iyice düşünülmeden ve dilin kurallarına uygun olmadan meydana getirildiği için, sık sık değiştirilmiş; bu yüzden istikrarsız bir durum ortaya çıkmıştır.
8. Yeni kelimelerin yazarlar ve sanatkarlar tarafından dile yerleştirileceği gerçeği unutulmuş, okullar vasıtasıyla zorla dile sokma yoluna gidilmiştir. Yeni teşkil eden kelime ve terimlerin önce teklif üzerinde düşünülüp münakaşa edildikten sonra benimsenerek kullanılması gerekirken zor ve cebir yolu seçilmiştir.

Bütün bunlardan şu sonuç çıkmaktadır: Meydana getirilen yeni kelime ve terimlerin büyük bir kısmı Türk dili kaidelerine uygun değildir, ek ve köklerin mana ve fonksiyonları bakımından yanlıştır, mefhumları karşılamak bakımından da elverişli değildir”.

Günümüzde terimler konusunda ciddi sorunların olduğu görülmektedir. Başta ders kitapları olmak üzere pek çok alanda eğitim ve öğretimle ilgili terimlerde kararsızlıklar, tutarsızlıklar ve hatta keyfilikler vardır. Öğretmenler, uzmanlar, yazarlar ve sanatkarlar, terimleri adlandırırken zaman zaman keyfi uygulamalara yer vermektedirler. Farklı kaynaklarda bir konuyla ilgili herhangi bir kavram, çok değişik terimlerle karşılanmakta, bu durum dilde bir kargaşa meydana getirmektedir. Ayrıca öğretimi de zorlaştırmaktadır. Özellikle eğitim kurumlarının farklı basamaklarında, (İlköğretim,

Ortaöğretim ve Yükseköğretim) gerek seçilen kaynağın tesiriyle ve gerekse öğretmenin tercihiyle aynı kavramın farklı terimlerle öğretilmeye çalışılması öğrencilerin zihinlerini karıştırıp öğrenmeyi güçleştirdiği gibi, onlarda, dilde keyfi uygulamalara yer verilebileceği izlenimi de uyandırmaktadır. Tabii ki ders kitaplarında belirgin bir şekilde var olan terim kargaşası, öğretim programlarındaki aynı konuyla ilgili tutarsızlık ve kararsızlıkla yakından ilgilidir.

İlköğretimden yükseköğretime kadar dilimizin kurallarını büyük ölçüde terimlerle ve terimlerin ifade ettiği anlamlarla öğretmeye çalıştığımız öğrencilerimize, aynı kavramları çok farklı terimlerle vermeye çalışıyoruz. Bu duruma örnek olarak şunları sıralayabiliriz: “Ad-isim, sözcük-kelime-söz, belirtili-belirli (tamlama), nicelik-miktar-azlık-çokluk (zarfları), ötümlü-tonlu-yumuşak (ünsüzler), ötümsüz-tonsuz-sert (ünsüzler), çıkma-ayrılma-uzaklaşma (hâli)-(durumu), bileşik-birleşik (cümle), belirsiz-belgisiz-belirsizlik (sıfatı), belirsiz-duyulan-öğrenilen-miş’li geçmiş (zaman), dilbilgisi-gramer, eklemeli-bitişken-bağlantılı (diller), sıfat-önad, zamir-adıl, fiil-eylem, cümle-tümce, vokal / konson- ünlü / ünsüz-sesli / sessiz, belirteç-zarf, ilgeç-edat, zamir-adıl, sıfat-fiil/ ortaç, zarf-fiil / ulaç vb... Örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Herhangi bir bilim dalı ile ilgili bir kavramı karşılayan terimlerin, farklı şekillerde türetilmesi akademik çevrelerde ve ilgili alanın uzmanlarınca tartışılması lazım gelen bir durum olması gerekirken, bu farklılık ve karmaşa okul diline ve ders kitaplarına da yansımıştır. Bu tür olumsuz gelişmelerin bir neticesi olarak eğitim kademelerinde (İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim) kullanılan terimler de birbirinden farklı olmuştur. Hatta üniversite içinde dahi fakülteden fakülteye değişen terimler bulunduğu gibi, aynı öğrenciye ders veren öğretim elemanları arasında dahi terim farklılıkları baş göstermiştir. Bunun neticesinde, aynı bilim dallarında birbirinden farklı terimlerin kullanılmasından kaynaklanan bir terim kargaşası ya da bu alanlardaki boşluğun doldurulması için yabancı dillerden dilimize terim akımı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu da önemli bir terim sorunu olarak karşımızda durmaktadır.

Bilindiği gibi dil ile düşünce arasında çok sıkı bir bağ vardır. Düşüncenin olgunlaşması, derinliği, etkili ve doğru bir şekilde ifade edilmesi dili meydana getiren kelimelere bağlıdır. İşte bu gerçekten hareket ederek eğitim ve öğretim hayatında kelimelerin yerinin çok büyük olduğunu belirten Hamza Zülfikar, şöyle demektedir: “Aktarılan bilgiler, üretilen yeni düşünceler, ilerlemeler, buluşlar kelime ve terimlerle anlatılır. Durum böyle olunca eğitim öğretim amacıyla verilecek çeşitli bilgilerin, görüş ve düşüncelerin doğal olarak ana diline dayalı olması beklenir. Ders kitabını yazan bilim adamı bu duruma bağlı kalır, her cümlesinde dilin anlaşılır, kurallı, çağdaş olmasına özen gösterir. Dilimizin içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa bu yolda çok daha titiz olmamız gerekmektedir. Birtakım bilgileri, çeşitli kavramları öğrencinin anlamadığı terimlerle bildirmek, öğrenciyle öğretmen arasında engel koymak, öğretmeni soyutlamak demektir. Eğitim öğretimin amacı topluma hizmet olduğuna göre, öğrenenle öğrenen arasında iyi bir alış verişin olması gerekir. Kullanılan dilin açık ve net olması beklenir. Kullanılan terimler ortak dilin eklerine ve köklerine dayalı değilse, orada kopukluklar olur, öğretme görevi yeterince ve gereğince yerine getirilemez” (Zülfikar, 1991: 24).

Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim yapmanın gereğine ve önemine işaret eden bir başka isim de Hikmet Dizdaroğlu'dur. Dizdaroğlu (1988: 13), uluslararası terim diye bir kavramın olmadığını, her milletin kendi dilinin imkânlarını kullanarak çeşitli bilim, sanat ve meslek dallarına ait terim bulmak mecburiyetinde olduğunu vurgular ve bunun tek çıkar yol olduğunu savunur. Dizdaroğlu, terimlerin önemi ve özelliğiyle ilgili olarak ise şunları söyler:

“Terimler; bilim, teknik, sanat dallarında; öğrenimde; felsefe ve dinde, genel kültür dilindeki sözcüklerden daha önemli bir yer tutar. Terimleri kaldırırsanız insan beyninin en yüce ürünlerini de bir anda kargaşalığa atmış olursunuz. Uygarlık da, kültür de yerinde sayar. Bilim ve teknik adamları, filozoflar, sanatçılar, birbirlerinin dilinden anlamaz olurlar; ortak anlaşma aracı ve dayanışma ortadan kalkar” (Dizdaroğlu 1988: 12).

Dilin içinde bulunan kelimelerin bilgiyi taşıyıp yayan, kuşaktan kuşağa aktaran birer araç olduğunu belirten Hamza Zülfiyar (1991: 24), bu kelime ve terimlerin yabancı olması durumunda bilgiyi aktarmanın ve insanların kültür düzeylerini yükseltmenin mümkün olmadığını vurgulayarak bu duruma bir örnek verir. Ticarî hayatta “mevduat” kelimesinin yıllarca kullanıldığını fakat herkes tarafından anlaşılmadığını, daha sonra bu terim yerine “plâsman veya envestisman” kelimelerinin kullanıldığını ancak yine pek çok insan için bu kelimelerin de hiçbir anlam ifade etmediğini, nihayetinde bu kelimelerin yerine Türkçe kökten Türkçe ekle “yatırım” kelimesinin türetilerek sadece ilgililerin ve uzmanların değil bu dili kullanan herkesin çağrışım yoluyla bir anlam çıkarmalarının sağlandığını belirtir.

Bu gerekçelerden yola çıkılarak dilimiz içerisinde çeşitli bilim ve sanat dallarında çok sayıda terim türetilmiştir. Ancak şurası da bir gerçektir ki, bu türetilen terimlerin dilimizin kurallarına uymasının dışında terim olan kelime ile belirtmek istenen anlam arasında dil düşünce ilişkisi açısından tabii bir anlam bağının bulunması da şarttır. Bu şartlara yeterince uyulmadığı için bugüne kadar dilimizin imkanları içerisinde türetilen terimlerin büyük bölümü isabetsiz olmuştur. Özellikle Türkçemizin kurallarını öğretirken yararlandığımız birçok terimde bu durum belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Mesela dil bilgisi terimi olarak “sıfat” yerine türetilen “ön ad” terimi her şeyden önce bilimsel olarak isabetli bir terim değildir. Çünkü sıfat olan kelime isim olduğu halde bir ismi nitelemek için o ismin önünde yer aldığı, isim özelliğini yitirip o ismi niteleyen bir başka görevde kelime oluyor. O kelimenin isim olma durumu tek başına kullanıldığında ortaya çıkıyor. Ayrıca “ön ad” kavramı olduğunda buradan hareketle “son ad” teriminin de türetilebileceği izlenimi doğuyor. Ön eki olmayan bir dilin ön ve son kelimelerinin ilavesiyle görev bakımından kelime türlerinin belirlenmesi anlamlı görünmüyor. Yine “zamir” terimi için “adıl”; “sıfat-fiil” için “ortaç”; “zarf-fiil” için “ulaç”; tıp alanında “klinik” için “bakılık”; biyoloji için “dirilbilim”; günlük hayatta kira için “tutmalık” kiracı için “tutman”; davacı için “dilevci”, vekil için “bakman”; temsilci için “yansıtman” gibi daha birçok örnek neredeyse yabancı dilden alınma kelime hissi uyandıracak şekilde sevimsiz olarak görünmüştür.

Şüphesiz, terimler için asıl önemli olan husus, terimin, karşıladığı kavramı açık, net ve doğru bir şekilde ortaya koymasındır. Bundan dolayıdır ki, terimlerin bir milletin kendi dilinin kök ve eklerinden oluşturulmasının eğitim öğretim açısından pek çok yararı vardır. Her şeyden önce öğrenci, bu yolla oluşturulmuş bir terimin karşıladığı

kavramı çağrışım yoluyla kolayca öğrenecek, ezberlemek mecburiyetinden kurtulacaktır. Öğrenme de bu sayede daha kalıcı ve daha anlamlı gerçekleşecektir. Ancak bu işlem sırasında, yani millî dilin köklerinden yine bu dilin ekleriyle terim türetilirken birtakım keyfiliklere, zorlamalara ve tutarsızlıklara düşülmemelidir. Aksi takdirde, özellikle eğitim öğretim çağımızdaki insanlarımızda dilin diğer kelimelerinin olduğu gibi terimlerinin de gelişi güzel kullanılabileceği hissi uyanacak ve bu durum ana dili sevgisi ve bilincinin oluşmasını olumsuz yönde etkileyecektir.

Kanaatimizce, artık üzerinde anlaşmaya varılmış, uzun zamandır kullanılan, anlamı herkes tarafından bilinen herhangi bir sanat ya da meslek dalında bir kavramı karşılayan, köken itibariyle yabancı asıllı terimler üzerinde tartışıp, bunları Türkçeleştirmeye gerek yoktur. Bu konuya harcanacak zaman, teknolojik gelişmeler ve etkileşimler yoluyla Batıdan dilimize giren terimlere Türkçe kök ve ekler kullanılarak karşılık bulmaya harcanmalıdır.

Terimler, dil içerisinde kültürün adeta temel taşı hükmündedir. Çeşitli alanlarda kendi imkanlarını kullanarak çok sayıda terim türeten diller, bir kültür ve bilim dili olma özelliğine sahip olur. Başka kültür dillerinde türetilen terimleri aynen dile aktarmak o dilin gelişimini engelleyecektir. Terimlerin bir milletin kendine özgü dilinden türetilmesinin gereğine ve önemine işaret eden pek çok aydınımız vardır. “Terimler, insan zihninde çağrışım yapmak, ilgi alanında bulunan kişiler için bir ışık yakmakla yükümlüdürler. Buna terimin aydınlık olma özelliği denir. Bu özellikten yoksun terimler, insanı ezberciliğe sürükler. Bu durumda düşünme eylemi verimli olmaz. Bunun en kolay çözümü terimlerin millî dilden türetilmesidir. Türkçe terim türetmeye elverişli bir dil olmasına rağmen maalesef aydınlarımızın ve bilim adamlarımızın duyarsızlıkları neticesinde bugün yarı yarıya yabancı terimlerle dolmuştur. Modernleşme çağıyla birlikte pek çok teknoloji terimi Batı dillerinden aynen alınmış ve hatta bu terimleri kullanmak bir körlük kistası olmuştur. Mâamâfih kökeni millî kültürümüze dayalı alanlarda yine Türkçe terimlerin zenginliğiyle övünüyoruz. Çeşitli mesleklerin kendilerine has dilleri, o alanda millî terimlerle zenginleşmişlerdir. Sözgelimi, geometri, astronomi vb. ilim dallarında Türkçe kökenli terimlerimiz hemen herkes tarafından bilinebilecek birer kültür kelimesi olmuştur”(Aktaran: Pala, 1996: 160-161).

Terimler, kavramların kapılarını açan sihirli anahtarlardır. Herhangi bir bilim dalında bilgiye ulaşmak isteyen kişi, karşısına çıkan terimin sağlam yapılı ve ulaşılacak bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması sayesinde amacına daha kolay ve daha çabuk ulaşacaktır. Ayrıca edinilen bilgiler de daha kalıcı olacaktır.

Terimler, bir milletin bilim, kültür ve sanatını yansıtır. Her biri, milletin fertlerinin zihinlerinde pratik anlatımlara ve özlü anlamalara kapı açarak onları çeşitli sahalarda ilerlemeye sevkeder. Tıpkı dilin genel kelimeleri gibi içinde bir bilimsel gerçeği ve uzun zaman diliminin birikimi olan kültürü saklayan terimler, bir dile zenginlik ve güç katan unsurlardır.

Dilin diğer kelimelerinden kesin sınırlarla ayırmanın zor olduğu terimler, eğitim ve öğretimde, bunun yanında bir milletin kültürel mirasının ve medeniyetinin zenginleştirilerek nakledilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayıdır ki, bir ülkede çeşitli bilim dalı mensupları kendi içinde ortak terimler kullanmaya çalışmalıdır. Keyfiliklere yer

vermeden ilgili bilim dalının söz sahibi kişileri bir birlik kurmalılar. “Eğitim öğretimin verimliliği ve sürekliliği terim birliğiyle de bağlantılıdır” gerçeği gözardı edilmemelidir. Bu noktada; Türk Dil Kurumu, YÖK, Millî Eğitim Bakanlığı ve bu Bakanlık bünyesindeki Tâlim Terbiye Kurulu Başkanlığının uyumlu bir şekilde çalışması şarttır. Özellikle öğretim programlarının hazırlanmasından ve buna bağlı olarak oluşturulan ders kitaplarının denetiminden sorumlu olan Tâlim Terbiye Kurulu, yakın dönemde yaptığı gibi, yüzlerce yıllık geçmişe sahip ve içinde derin kültürel mirası barındıran dilimizin genel kelimelerini ayıklayıp dilden atma faaliyetinde değil, program ve ders kitaplarındaki terim kargaşasını önleme gayretinde olmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bir bilim, sanat ya da meslek dalının oldukça önemli unsurları olan terimler, eğitim öğretim faaliyetlerinde de hayati derecede önem taşımaktadır. Bu nedenle terim konusunu bir dilin genel yapısı içerisinde değerlendirmemiz şart olduğu gibi, terimlerle ilgili bir sorunu da dilin genel sorunu olarak kabul etmeliyiz. Dilin zenginleşmesinin, düşüncenin gelişmesinin dil içerisinde düşünmeye sevkeden kavramların karşılıkları olan kelimelerin sayısının artmasıyla mümkün olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Terimler de kavramlara karşılık olarak türetilen kelimeler olduğuna göre gerekli hassasiyet bu konuda da gösterilmelidir. Bu anlayışla;

1. Her bilim, sanat ya da meslek dalında kullanılacak terimlerin üzerinde uzlaşmaya varılması için o alanın uzmanlarından ve dil bilgisi uzmanlarından oluşan bir kurulun daima iş başında ve işbirliği içinde olması gerekir. O alanla ilgili ortaya çıkan kavramları karşılamak üzere oluşturulacak terimlerin ancak bu sayede en isabetlisi türetilir.
2. İlköğretimden üniversiteye kadar bütün eğitim kademeleri için hazırlanan her ders kitabında mutlaka terim birliği olmasına dikkat edilmelidir. Bu konuda başta kitap yazarları olmak üzere resmî kurumlar ve bütün ilgililer gerekli hassasiyeti göstermelidir.
3. Yine her türlü eğitim basamağında görev alan öğretim kadrosu kendi branşlarıyla ilgili terimleri özellikle öğrenci huzurunda keyfilikten uzak bir şekilde ders kitabında olduğu biçimde kullanmalıdır.
4. Görüntülü ve yazılı basın yayın organları da terim birliği konusunda gerekli hassasiyeti göstermelidir.
5. 1992 yılında hazırlanan “Gramer Terimleri Sözlüğü” gibi birçok alanda sözlükler hazırlanmalı, bu sözlüklerin yeterince kullanılması için tedbirler alınmalıdır.
6. Yaygın bir şekilde kullanılan ve anlamı yeterince bilinen terimlerin kökenine bakılmaksızın kabul edilmesi, bunlar üzerinde tartışma yapıp yerlerine Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim türetme çabasına girilmemesi gerekir. Bunun yerine, çeşitli alanlarda yeni ortaya çıkan kavramları karşılamak üzere kurulacak terimlerin, Türkçenin imkanları seferber edilerek oluşturulması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

1. AKSAN, Doğan, “Ortaöğretimde Türk Dili Öğretimini Geliştirme Yolları” Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı,1-3 Ekim 1986, Ankara Üniversitesi Eğt. Bil. Yay., Ankara,1988
2. ARAZ, Rifat, “Türk Dili ve Edebiyatı Dersinin Müfredat Programına Ait Problemler ve Çözüm Yolları”; Millî Eğitim, Yıl: 1998, Sayı:138.
3. Başlıca Dilbilim Terimleri, Berke Vardar (yönetiminde N.Güz-E.Tokat-O.Senemoğlu), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul,1978.
4. DEMİREL, Özcan, Genel Öğretim Yöntemleri, Usem Yay., Ankara,1996
5. DİLAÇAR, Agop, “Terim Nedir?” Türk Dili, C IV, Ankara,1957.
6. Dilbilim Terimler Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1949
7. DİZDAROĞLU, Hikmet, “Terimler Üzerine”, Dil Yazıları I, TTK Basımevi, Ankara, 1988.
8. ERCİLASUN, Ahmet Bican, “Türk Diliyle İlgili Sorunlar”, Millî Eğitim, Yıl: 1996, Sayı: 129
9. Gramer Terimleri, İlk ve Ortaöğretim, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1942
10. GÖKALP, Ziya, Türkçülüğün Esasları, (Haz: Mehmet Kaplan), Kültür Bak. Yay., İstanbul, 1976.
11. HATİBOĞLU, Vecîhe, “Atatürk ve Terim Devrimi”, Dil Yazıları I, TTK Basımevi, Ankara, 1988
12. HATİBOĞLU, Vecîhe, Dilbilgisi Terimler Sözlüğü,TDK Yay., Ankara, 1972
13. KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1972
14. KORKMAZ, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C I-II,TDK Yay., Ankara, 1995
15. Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı 10-11 Nisan 1986, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yay., s:79-140
16. PALA, İskender (Hazırlayan), Türkçe Kültürü, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1996
17. TEKİN, Halil, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Yargı Yay., Ankara, 1996
18. TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Terimlerin Türkçeleştirilmesi” Türk Dili, TK.44, Ankara, 1966
19. TOPALOĞLU, Ahmet, Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, Ötüken Yay., İstanbul, 1989
20. Türk Dili, Terim Özel Sayısı, Sayı: 540, Aralık, 1996
21. ZÜLFİKAR, Hamza, Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, TDK yay., Ankara, 1991.